

квіт. 2011 р. - Режим доступу:

http://irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=861:1&catid=63:va&Itemid=86.

Кубрак Олена Вікторівна,
магістр відділення «Політологія»
НПУ імені М.П. Драгоманова

УДК 323.2(477+479.22)

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ГРУЗІЇ ПІСЛЯ «КОЛЬОРОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ»

Ця стаття присвячена аналізу тих політичних трансформацій, що відбулися в Україні та Грузії після «кольорових революцій» і до сьогодні. Автор акцентує увагу на проблемах та перевагах процесів консолідації демократії в цих країнах.

Ключові слова: демократизація, трансформація, кольорові революції, бюрократичний неопатримоналізм, перехідна демократія, політичний режим.

Эта статья посвящена анализу тех политических трансформаций, которые произошли в Украине и Грузии после «цветных революций» и до сегодняшнего дня. Автор акцентирует внимание на проблемах и преимуществах процессов консолидации демократии в этих странах.

Ключевые слова: демократизация, трансформация, цветные революции, бюрократический неопатримонализм, переходная демократия, политический режим.

This article is devoted to analyse of those political transformations which took place in Ukraine and Georgia after the «coloured revolutions» and until now. The author accents attention on problems and advantages of processes of consolidation of democracy in these countries.

Key words: democratization, transformation, «coloured revolutions», bureaucratic neopatrimonialism, transitional democracy, political regime.

«Кольорові революції» в Україні та Грузії стали, безумовно, тим каталізатором, що спричинив нову хвилю не тільки суспільно-політичних перетворень та дій спрямованих на консолідацію демократії, а й спричинив певні трансформації в розумінні суспільством демократії не тільки як набору певних прав та свобод, а й як певної найвищої цінності, яку треба захищати, й за яку варто боротися. Демократичний вектор перетворень, який держави сповідують ось вже більше 20 років, не втрачає актуальності вивчення і сьогодні. Більше того, це питання набуває нового значення, бо навіть після революційних перетворень соціально-економічні і політичні показники цих молодих демократій дуже далекі від ліберально-демократичних стандартів.

Мета даної статті полягає в аналізі тих соціально-політичних та трансформацій, які відбулися в Україні та Грузії після «Кольорових революцій» і проаналізувати причини успіхів і невдач на цьому шляху кожної з країн.

Методико-теоретична база даної роботи складається з наукового доробку таких українських авторів як М. Шаповаленко, А. Фісун, О. Полохало, В. Якушик; грузинських – Ю.Сулабадзе, М. Мухелишвили, закордонних – Г. О'Доннелла, ф. Шміттєра, Ж.-Л. Кермона.

Будь яка політична трансформація характеризується змінами політичного режиму. Отож варто розглянути основні підходи до визначення поняття політичного режиму.

Український дослідник О. Фісун пропонує визначення політичного режиму як взаємодії політичних акторів з їхніми ресурсами, стратегіями та видами капіталу в рамках

визначеного набору формальних і неформальних правил. Тобто формат політичного режиму значною мірою окреслюється певною сукупністю формальних і неформальних правил, які тим чи іншим способом спрямовують дії політичних акторів у їхній боротьбі за владу [16, с. 6].

Французький дослідник Ж.-Л. Кермонн дав визначення політичного режиму, яке стало загально визнаним в європейській політології: «Політичний режим є синтез легітимності, структури інститутів, партійної системи, форми і ролі держави» [13, с. 239].

Дослідники Г. О'Доннел і Ф. Шміттер зазначають, що «режим – це сукупність явних або прихованих структур, які визначають форми і канали доступу до провідних урядових посад, а також характеристики діячів, які вважаються для цих структур відповідними або невідповідними, використовуваними ними ресурси і стратегії в цілях отримання бажаного призначення». Тобто мається на увазі не нормативні, а реальні засоби і методи здійснення публічної політики в конкретному суспільстві [13, с. 239-240].

Узагальнивши визначення «політичного режиму», можна виокремити основні критерії вивчення режимів пострадянських країн: рівень розвитку політичних інститутів; процедури і способи формування владних інститутів; стиль ухвалення політичних рішень; взаємозв'язок між владою і громадянами; розвиток громадянського суспільства; рівень демократичності виборчого процесу. За таким критеріями спробуємо проаналізувати політичні процеси в Україні і в Грузії з 2004 року і до сьогодні.

Поміркований тип переходу шляхом виборчого процесу зумовили перемогу опозиції на виборах як в Україні, так і Грузії. Однак в Україні можливість реальних реформи у всіх сферах суспільних відносин, що надавалась після зміни влади, надалі була втрачена. Причиною цього була глибока фрагментація еліт, неспроможність досягти компромісу між головними політичними гравцями, їх амбіційне бажання «грати до переможного кінця», або ж «грати до нульової суми» тобто так, щоб гра закінчилася взаємним програшем.

Головною причиною загострення боротьби стала нечіткість розподілу повноважень між Президентом та виконавчою гілкою влади, що ще більше зросла після проведення конституційних змін у 2004 році [8, с.44]. Проведені зміни не лише запровадили парламентсько-президентську систему правління, а одночасно позбавили главу держави достатньо великої частини повноважень. В результаті було зруйновано гегемоністської моделі консолідації неопатримоніального режиму, де президент відіграв роль верховного арбітра. Це стало кроком до розвитку інституту парламентаризму в Україні.

Внутрішньопартійна роз'єднаність провладних сил неоминула і Грузію, де внутрішні розбіжності та протиріччя теж не дозволяли проводити ефективне державне керівництво. Найяскравішим прикладом Н. Бурджанадзе, на президентських виборах в 2004 році була союзником М. Саакашвілі, уже в 2007 році утворила опозиційну партію, відому як «Демократичний рух – Єдина Грузія».

Однак надзвичайно важливим досягненням уряду Саакашвілі є здійснення «антикорупційного прориву», передумовою якого стало радикальне скорочення державного апарату: з 18 міністерств залишилося 13 (персонал скоротився на 35%), із 52 державних служб лишилося 34 (50 % скорочення), влітку 2004 року ліквідовано дорожню поліцію [12, с.10].

Варто розглянути аналітичні дані Міжнародної неурядової організації, що займається моніторингом корупції в різних країнах світу Transparency International в 2003 році Грузія мала показник 1,8, посідаючи 124 місце з 133 країн, в 2009 році індекс корупції становив 4,1, тобто Грузія піднялась 66 місце із 180 країн (чим нижчий індекс, тим вищий рівень корупції в країні, хоча в 2010 її позиція дещо послабилась 68 місце з 178 (індекс 3,8) [17; 18; 19].

Ліквідація корупції в Україні було лише популістським передвиборчим гаслом. За даними цієї ж організації наша країна в 2003 році, займала 106 з місце 133, а індекс складав 2,3, у 2009 році посіла 146 місце серед 180 країн із показником 2,2, а в 2010 Україна опинилася на 134 місці з 178 країн, з індексом 2,4, а її сусідами стали Того і Зімбабве [17; 18; 19]. Отож у постреволюційний період в Україні не відбулося ані суттєвої боротьби з

корупцією, ані створення належних умов для запобігання її виникненню і ситуація з корупцією в нашій країні погіршується з катастрофічною швидкістю. Незважаючи на те, що Указом Президента від 28 грудня 2005 року було створено міжвідомчу комісію РНБО з комплексного вирішення проблем у сфері боротьби з корупцією, 17 квітня 2008 року – Міжвідомчу робочу групу з питань протидії корупції, але їх діяльність була лише формальна і якісних спроб покращення ситуації в найближчий час годі й сподіватися. На думку експертів, головними недоліками державної антикорупційної політики в Україні стали: декларативність більшості норм, низька виконавська дисципліна, неузгодженість та повільність дій органів влади [12, с. 5-7].

Цікаво проаналізувати партійно-політичну ситуацію у Грузії яка характеризується різноманітністю та багатопартійністю системи, рівень довіри до якої визначається як низький. В березні 2007 року проведено опитування серед населення з метою визначити партії, які мають найбільший рівень довіри з боку громадян. Згідно результатів, найбільший рівень популярності (15,8%) отримала партія «Єдиний національний рух» – правляча політична партія, лідер якої М.Саакашвілі. Решта, наприклад, «Нові праві» (5,4%), Лейбористська партія (2,9%), Республіканська (2%), Консервативна партія (0,7%), «Національний Форум» (0,4%), «Шляхи Грузії» (0,2%) [14]. Аналізуючи ці результати, можна сказати, що жодна з партій не може вести масштабну, ефективну та результативну опозиційну діяльність.

Деякі інші результати голосування на виборах. Так за даними ЦВК Грузії у січні 2008 року на президентських виборах М. Саакашвілі отримав 53,5 % голосів, того ж року у травні на парламентських виборах «Єдиний національний рух» отримав 59,2% голосів виборців. [12, с. 24]. Це свідчить по-перше про те, що правляча партія і Саакашвілі вже вдруге отримують абсолютну більшість голосів, а по-друге: незважаючи на всі протиріччя, опозицію, страйки, та проблемність реалізації реформ, народ Грузії підтримує курс, що його обрала сьогоднішня влада.

Але є й інша точка зору на це питання. Виборчі процеси у Грузії як у 2003 так і у 2008 роках, можна охарактеризувати як не зовсім демократичні. Виборча комісія призначалася Президентом, тому навіть на президентських та повторних парламентських виборах у січні 2004 року, міжнародні спостерігачі від ОБСЄ зафіксували значні та різноманітні порушення. Президентські і парламентські вибори у січні і травні 2008 року пройшли із зловживання нормативних, інституційних, адміністративних, фінансових та медіа-ресурсів [22;с.12].

Дострокові президентські вибори спостерігачі від ОБСЄ теж охарактеризували як такі, що пройшли з масовими порушеннями та фальсифікаціями: зміни у виборчому законодавстві відбувалися напередодні виборів, наявне зловживання державними ресурсами, залякування громадських працівників і опозиційних активістів, неточність виборчих списків. Опозиційні кандидати зазначали, що фальсифікація штовхнула Саакашвілі на подолання 50-відсоткового порогу з метою запобігання другого туру [20]. Тому назвати Грузію демократичною в плані виборів важко .

Демократизація режиму вплинула і на багатопартійність системи в Україні. Політичні сили мали право і реальну можливість брати участь у змаганні за владу. Однак, через залежність партій від спонсорів, які орієнтуються на керівництво, рівень внутрішньопартійної демократія в нашій країні залишилась порівняно низьким. Централізації партій сприяє також виборче законодавство, яке передбачало «закриті списки», що фактично, дає право керівництву визначати коло осіб, які отримують мандати в представницьких органах.

Щодо виборчого процесу в Україні, то протягом 2005-2009 років в Україні відбулися суттєві змін у напрямку до приведення національного виборчого законодавства до демократичних стандартів. За результатами президентських виборів у 2004 році в новій редакції було прийнято Закон України «Про вибори народних депутатів України», а вже у 2006р. Верховний представник Європейського Союзу з питань зовнішньої політики і

політики безпеки Хав'єр Солана привітав український народ із проведенням 26 березня того ж року вільних і чесних виборів до Верховної Ради відповідно до міжнародних стандартів демократичних виборів [10]. Окрім того, було ухвалено Закон «Про державний реєстр виборців» [5].

В 2006 році мажоритарна виборча система була замінена на пропорційну. Така система забезпечила пропорційне представництво основних політичних сил у парламенті, забезпечила краще структурування парламенту – формування фракцій і парламентської більшості.

17 листопада 2011 року Верховна Рада України прийняла у цілому закон України «Про вибори народних депутатів». Таким чином, намічені на 2012 рік парламентські вибори будуть проводитися за змішаною системою: 225 депутатів обираються у загальнодержавному багатомандатному окрузі за виборчими списками від політичних партій, а 225 – за мажоритарною системою. Обраними до Верховної Ради вважаються політична партія, що отримала мінімум 5% голосів виборців, і кандидат по мажоритарному округу, який отримав більшість голосів виборців, які взяли участь у голосуванні [9].

Думки стосовно цього закону розділились. Переважна більшість представників правлячої партії називають його позитивним компромісом між процедурою виборів і сучасною виборчою системою України. Опозиція ж наголошує на корупції, яка буде присутня в мажоритарних округах.

Одна з найважливіших прав людини і громадських свобод є свобода слова. Вона виписана в низці міжнародних і українських документів, серед яких «Загальна декларація прав людини» (ст.19), [4]. «Конвенція про захист прав людини і основних свобод» (ст.10) і т.ін. [6]. У Грузії свобода слова та свобода мирних зібрань аж ніяк не відповідає демократичним тенденціям. Події 7 листопада 2007 року стали ще одним з найпоказовіших фактів жорсткої політики влади. Саме тоді були розігнані учасники мирних акцій протесту опозиції із застосуванням силових механізмів (сльозоточивий газ, гумові кулі). В результаті постраждало 500 осіб, в країні було введено надзвичайний стан [1]. Уповноважені з прав людини фіксували десятки випадків порушення політичних прав активістів, включаючи безпідставні арешти, жорстоке поводження. Ще більшою насторогою є прийняття Парламентом 17 липня 2009 поправки до Закону про збори і демонстрації, відповідно до яких збори або демонстрації можна проводити на відстані більше 20 метрів від офіційних будівель, за яким у кінці 2009 року за цим законом заарештували і оштрафували трьох правозахисників [3].

До Кодексу про адміністративні правопорушення 17 липня 2009 року внесена поправка відповідно до якої термін утримання під вартою за порушення громадського порядку був продовжений з 30 до 90 днів. Це викликало занепокоєння щодо можливості довільної інтерпретації поняття «громадський порядок», завдяки якій можна буде легко звинуватити правозахисників за дії в захист прав людини.

За даними неурядової громадської організації Freedomhouse розвиток громадянського суспільства в Україні в 2004р. за показниками політичних прав і громадянських свобод визначався коефіцієнтом 4 у Грузії він був на такому ж рівні. З 2006 по 2009 рр. в Україні середній коефіцієнт політичних прав і громадянських свобод 2,5 є на порядок вищий, ніж в Грузії, де цей коефіцієнт залишився стабільним 4. В 2011р. в Україні цей коефіцієнт підвищився до 3, що вказує на зниження рівня політичних прав і громадянських свобод в нашій країні. Коефіцієнт Грузії лишається незмінним. [20;21]. Як в Україні, так і в Грузії багато неурядових організацій залишаються залежними від іноземних донорів

Отже, природа демократичних перетворень в Україні і Грузії є дуже схожими. Обидві країни мають схожі зовнішньополітичні орієнтири, обидві країни є кандидатами в ЄС і НАТО, обидві країни відіграють провідну роль в диверсифікації джерел енергоносіїв для Європи. Обидві країни мають складні відносини з Росією, на території обох країн дислоковані російські війська. Україна і Грузія мають відносини стратегічного партнерства.

Демократичні перетворення які почалися в Грузії та Україні після «Революції троянд» та «Помаранчевої революції» перетворилися на інструмент правлячої еліта, які та використовує для утримання влади та реалізації власних інтересів. Новостворені інститути часто не діють, а створюють лише демократичний фасад, який еліта використовує для власної легітимації як в середині країни, так і за її межами. Не можна недооцінювати той шлях який пройшла Грузія і ті позитивні тенденції, які намітились в соціальному, економічному та політичному житті цієї країни, але за типом політичного режиму Грузія лишається бюрократичним непатримоналізмом. Сучасний політичний процес в Україні, з його невизначеністю правил політичної гри, процедури цієї гри та її результатів дає підстави вважати її країною з перехідною демократією. Україна, хоч і не зробила значних кроків вперед, а в деяких позиціях спостерігається відкочування від демократизації, все ж отримує безцінний досвід державотворення.

Література:

1. В Грузии участники акции оппозиции создают «Книгу чести» //Кавказский Узел, независимое электронное СМИ [Электронной ресурс].– Режим доступа: <http://georgia.kavkaz-uzel.ru/articles/176656/>.
2. В Грузии члены организации "7 ноября" пытались захватить здание телецентра //Кавказский Узел, независимое электронное СМИ [Электронной ресурс]. – Режим доступа: <http://georgia.kavkaz-uzel.ru/articles/143656>.
3. В столице Грузии прошла акция оппозиции //Кавказский Узел, независимое электронное СМИ [Электронной ресурс]. – Режим доступа: <http://georgia.kavkaz-uzel.ru/articles/161690>.
4. Загальна декларація прав людини/ / ВРУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015 Заголовок с экрана.
5. Закон України «Про державний реєстр виборців» // ВРУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=698-16>. – Заголовок з екрану.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // ВРУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004
7. Конституция Грузии //Кавказский Узел, независимое электронное СМИ [Электронной ресурс].– Режим доступа: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/108331/>.
8. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Із змінами внесеними згідно із законом №2222 – IV від 8.12.2004 – ВВР. – 2005. – №2.
9. Новый закон про вибори: назад у майбутнє чи компроміс? // Інформаційний ресурс України forUm [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://ua.for-ua.com/comments/2011/11/24/080044.html>
10. Оцінка виборчого процесу в Україні іноземними спостерігачами, політологами та експертами// Новини та повідомлення МЗС України від 3 жовтня 2007 року, [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/news/detail/7725/htmNationinTransit2009>.
11. Почему у Грузии получилось//Лариса Буракова.- М.: ООО «Юнайтед Пресс», 2011. – 271с.
12. Прийнятність грузинського антикорупційного досвіду для України// Дайджест круглого столу 19 квітня 2010, Київ, Open Ukraine, 2010. – 44 с.
13. Соловьев А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии.: Учебник для студентов вузов. - М.: Аспект Пресс, 2000. - 559 с.
14. «Социологи вычислили рейтинг политических партий Грузии» //Кавказский Узел, независимое электронное СМИ [Электронной ресурс]. – Режим доступа: <http://georgia.kavkaz-uzel.ru/articles/110508/>.

15. Україна та Грузія в контексті економічних, політичних та безпекових трансформацій: наслідки і перспективи, Матеріали міжнародної конференції 23—24 жовтня 2009 р., - Одеса, «Фенікс», 2009р. – 128 с.
16. Фісун О. Політичний режим України у порівняльній перспективі [Текст] // Стратегічні пріоритети. – № 1 (6), 2008 – 216 с.
17. Corruption Perception Index 2003 // Transparency International [Electronic resources]. – Mode of access: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2003.
18. Corruption Perception Index 2009 // Transparency International [Electronic resources]. – Mode of access: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009
19. Corruption Perception Index 2010 // Transparency International [Electronic resources]. – Mode of access: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results
20. Freedom in the World - Georgia (2004-2011) // Freedomhouse, [Electronic resources] – Mode of access: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7612>.
21. Freedom in the World - Ukraine (2004-2011) // Freedomhouse [Electronic resources]. - <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2011&country=8156>
22. Lazarus Joel Neo-liberal State Building and Western «Democracy Promotion»: the case of // Conference on International Relations, Stockholm, Sweden, September 9-11, 2010.- Oxford, University of Oxford, 2010.-36p.

*Марценюк Людмила Володимирівна,
магістр відділення «Політологія»
Н ПУ імені М. П. Драгоманова*

УДК 321.01:316.324.8

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА ЯК ОБ'ЄКТ ПОЛІТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Розглянуто процес утвердження парадигми інноваційного розвитку. Акцентовано увагу на актуальності та затребуваності в наш час інноваційного розвитку політичної системи. Наведено приклади розвитку політичних систем деяких постсоціалістичних та пострадянських країн.

Ключові слова: *інновація, інноваційний розвиток, політична трансформація, модернізація.*

Рассмотрен процесс утверждения парадигмы инновационного развития. Акцентировано внимание на актуальности и востребованности в наше время инновационного развития политической системы. Приведены примеры развития политических систем некоторых постсоциалистических и постсоветских стран.

Ключевые слова: *инновация, инновационное развитие, политическая трансформация, модернизация.*

The process of the statement of paradigm of innovative development is considered. Attention is accented on actuality and claimed in our time of innovative development of the political system. The examples of development of the political systems of some post socialist and post soviet countries are resulted.

Keywords: *innovation, innovative development, political transformation, modernization.*

Починаючи з останньої чверті ХХ століття інноваційна проблематика набула великої популярності. Цьому процесові сприяло те, що інновації є невід'ємною і найважливішою складовою економіки і таким чином механізмом соціальної захищеності людини, зокрема, та суспільства в цілому. Однак, нині розглядати інноваційність лише як економічне явище вже недостатньо, оскільки вона охоплює буквально всі сфери як окремої людини, так і соціуму в